דברי אמת — ויצא

הנה למעלה בפ' תולדות בפ' הנ"ל (בראשית כ"ו ל"ג) ויקרא אותה שבעה ע"כ שם העיר באר שבע עד היום הזה. לכאורה תמוה מאד הלא גם בפ' וירא כתיב (בראשית כ"א ל"א) ע"כ קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם. והאיך שם ע"כ וכאן ע"כ. אם מזה אין מזה. ונראה בעזרת אל ב"ה. דהנה איתא שהי' קטרוג על כריתות [ברית] עם אבימלך כדאיתא נ"ל בתנא דבי אלי' ובמדרש. וע"כ נסע יעקב משם כדאיתא במדרש. לכאורה וכי נעלם זה מיצחק. אך הוא עשה מצות כבוד אב בזה. וידוע שבהדרת פני זקן מעוררים עולם זקן מלא רחמים ממה שכתיב ועתיק יומין יתיב לבושי' כתלג חיור כו'. נ"ל ששמעתי כן מהרב המגי' ר"מ מזלאטשוב ז"ל כן בכבוד אב מעוררים חכמתו ית' שורש כל מדותיו ית'. ע"כ א"א קרא באר שבע. אבל לא הי' ראוי להיות קיום לשם הזה כיון שלא הי' כ"כ כראוי וכאן ויקרא אותה שבע' לשון דכור' השפע לשבע מדות מחכמה הנקרא אב כי כולם בחכמה עשית כדאיתא בשכי הפרדס. וזה ע"כ שם העיר באר שבע עד היום הזה כיון שעשה טוב בזה. משא"כ הראשון לא הוה עד היום הזה. נמצא ב"ש הוא מרומז בקדושה עליונה. וזה ויצא יעקב מבאר שבע וילך לחרן לעיין שלא תהיה חרון אף על ישראל. ויפגע. פי' התפלל. במקום. פי' בשביל המקום ית' כי בכל צרתם לו צר ח"ו כן יחיד המצטער שכינה מה אומרת כו'. ע"י זה וילן שם פי' כמו מחושך לאור שפעל ישועה ואור. כי בא השמש הקדושה. כמו כי שמש ומגן ה' כו': וי"ל עוד וילן שם לשון וילונו. פי' הטיח דברים אפי' לא תמיד כ"א בשעת שבא לו דביקות לה' וזה וילן שם כי בא השמש. ויקח כו' מאבני הם אותיות כו'. ע"י [זה] ויחלום חלום טוב וקדוש ע"ז נמי והנה סולם מוצב כו'. י"ל על התפלה. וי"ל עליו גופ'. וזה והנה מלאכי. פי' שלוחי הדין מעלה לשורש ונמתקין ונעשו יורדים חסד כמים הנגרים ע"י [זה] והנה ה' נצב עליו:

[עוד] לפ' ויצא דהנה הצדיק צריך להיות תמיד בדביקו' גדול ובתורה ויחודים ואהבה ויראה ולפעמים צריך הצדיק לעיין עניני העולם אם הוא כרצונו ית' להטיב. וזה ויצא יעקב מבאר שבע הוא הקדושה. וילך חרנה לעיין שלא יהי' חרון אף ר"ל. ואפשר שמעתי זה בשם רבי ז"ל. ויפגע במקום פי' התפלל בשביל מקום ב"ה כי אם יש צער למשה גם למעלה יש. כמו שאמרו רז"ל אפילו יחיד שמצטער שכינה מה לשון אומרת כו'. וילן שם פי' נענה בתפלתו. כמו אדם שיוצא מחושך לאור. כי בא השמש הוא הקדושה והרחמים כמו שמש ומגן ה' אלקים:

ויחלום כו'. הנה במדרש יש פתרון על החלום. ע"כ י"ל עוד פי' התפלה הוא סולם מוצב ארצה. וראשו מגיע כו'. כי עיקר תפלה המעולה יותר אם אדם שפל בדעתו וכמו שאמרנו על שכן ארץ ורעה אמונה כמו שאמרו רז"ל מי שנעשה שכן לעפר בחייו פי' במחשבתו כי האמת הוא כן כמו שראיתי כתוב בשם גדול שיחשוב האדם שהוא ותולעת וצרור חבירים. וכן שום מין עשב. פי' אם האדם הוא טוב מן המובחר הוא כן כי וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב. וזה נעשה שכן לעפר. והנה אין מזל לישראל. כתבתי בשם הרב רבי מראוונא ז"ל מי שהוא בדעתו אין יכול להמשיך מהמזל לישראל שתלוים בו בני חיי ומזוני שהוא יש מאין שהוא קיום עולם. וזה שכן ארץ ורעה אמונה כי יפעיל נסים להגדיל אמונה כמו שמרעה בהמה להגדילה ולהחזיקה. וזה סולם מוצב ארצה כו'. וכן איתא אמרו עליו על סנדלפון כו' שהוא מעלה התפלות עושה מהם עטרה לחי כו'. וזה והנה אופן א' בארץ אצל החיות. ע"כ ר' יוחנן הסנדלר אומר כל כנסי' שהיא לש"ש סופה להתקיים כו'. הסנדלר דייקא. כמו שם המלאך הנ"ל. כי מארי צלותא נקראים מארי דרגלין ודוק. וסופה פירשנו כמו שאיתא ברעי' מהימנא על סופה לקיימה מעושר פי' הסופה ה' משם הוי' ב"ה יתמלא מהמקור להתעשר וכן כאן להתקיים כמו שצריך לכך או להפיל פחד על הרוצים להפריד הכנסי' או להעשיר בעלי כנסי':

והנה מלאכי אלקים. פי' שלוחי הדין עולים פי' כי מעלה את הדין לשורשו ע"י זה נמתק הדין כי בשורש הדין נאצל רק לצורך חסד שתהי' אפשר לקבלו כן הסוף יבא רק על שונאי ישראל להיות תועלת לישראל וזה עולים ויורדים בו. כי טבע האש לעלות ומים לירד וכשנמתק הדין נעשו יורדים. והנה ה' נצב עליו. כי או נראה שם הוי' ב"ה דוק:

עוד יש דקדוק ויקרא שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשונה. אין מובן בפשיטות לשון ואולם. הוה למכתב אשר לוז הי' שם העיר בראשונה. וגם לשון לראשונה [אינו מובן]. והנה יש פירוש מהאר"י ז"ל. וג"כ צריך ביאור. דהנה פירשנו על וללבן שתי בנות כו'. פי' הלובן עליון הקדושה והבהירות שתי ענינים מקבלים משם כי ע"י תרין ענינים יכולים לבא להקדושה ולובן עליון. שם הגדולה לאה. הוא ענוה כי המנו ושפל הוא כמו עיף לשון מלאה חלאה. וע"י ענוה ה' את האדם ממילא מתגדל וזה שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל היא היראה. כי יראה כולל כל ישראל כא'. לזה יש לו יראה עליונה ולזה ירא' [תחתונה]. ע"כ היראה נקרא כנסת ישראל הכולל כל ישראל בשרשם בו ית'. והנה ישראל נקראים צאן קדשים נקרא יראה שרשם בו ית'. רחל מולדת הצאן כי נשמת ישראל מתחת כסא הכבוד שמשם יראה. והנה מפני יראתו מתצמצם האדם כי בוש מלפניו ית' הרואה כל ענייו ומחשבותיו ועיני לאה רכות. יש בו ב' פירושים לשון עינים ממש כי השפל בעיניו נוח לו לבכות. ואפשר עוד לפרש לשון עין המים כי אפשר לו להמשיך כל השפעות יש מאין מפני שפלותו בעיניו כנ"ל. וזה ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תואר כו'. כי ע"י היראה אינו חוטא וממילא הוא שלם בנפשו וגופו:

וישא יעקב רגליו כו'. כי פירשנו על נר לרגלי דבריך כו' כי צריך האדם לפשפש במעשיו תמיד כדאיתא בגמרא עכשיו שנברא כו' וגם לעיין ברוממותו ית' כדאיתא בחו"ה כדכתיב שאו מרום עיניכם וראו כו' וכן ואת פועל ה' לא הביטו וכן כי אראה שמיך כו'. והכל ע"י התורה אפשר להשיג כראוי והנה פשפוש במעשים הוא תיפוש בנרות ונר. וזה נר לרגלי לשון רגילות הם העבירות שאדם דש בעקביו ורגיל בהם כיון שעבר ושנה נעשה לו כהיתר ע"כ צריך חיפוש כמו בנר וזה נר לרגלי. ואור לנתיבתי הוא לעיין ברוממות הוא חכמה ול"ב נתיבות חכמה יש וזה אור לנתיבתי. ואם האדם עושה כן קודם דביקות לפשפש במעשיו הדביקות הוא טוב שלא יהי' כאדם שחוזה בכוכבים ולא ראה תחתיו ונפל באחת הפחתים או נוגף באבן ח"ו וזה על כפים ישאונך לשון כף והכנעה מפשפוש במעשיו אחר כן ישאונך ע"י השגות רוממותו שמתרומם האדם בדביקותו ית' פן תגוף באבן רגליך לשון רגילות כנ"ל. והנה איתא בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן. בהן הוא מיותר לכאורה אך רמז בשלש עשרה מדות של רחמים שמאיר ית' אלינו ע"י זה התורה נדרשת כי על ידיהם מוחל הקב"ה עונותינו כי יש בהם נושא עון כו'. ונקה לשבים וכנגדם מי אל כמוך נושא עון כו' כ"א שבתורה לבר והם מלגאו בהעלם והכל א' וידוע עבירה גוררת עבירה משא"כ אם מושל ית' וגם משפיע רחמים ע"י זה נדרשת התורה כי אין עצבות לבטל השגה ואין חטא. וגם יש קמח להתורה כי כולל הי"ג מדות הם נוצר ונקה כי נוצר כולל הרחמים אל רחום כו' ונקה הנושא עון כו' ע"י המדות של רחמים שכולל אותם התרין מזלין שנוזל מהם כל טוב מנוצר חסד שנוצר ושומר ומצפה לעשות חסד וגם מנקה לשבים כי נושא עון כו' ע"כ בא משם כל שפע גם בני חיי ומזוני שאינם תלוים בזכותא הגם שאינו כדאי. וזה וישא יעקב רגליו לשון רגילות שלו העבירות שאדם דש בעקביו שפשפש בהם והעלה אותם וילך ארצה בני קדם כי כנגד ונקה הוא מימי קדם כ"א זה מלגאו וזה מלבר כי ונקה מימי קדם לשון מים של קדם הקודם הרבה לעולם ע"כ נקרא עתיק. וכן נמי פשוט לשון ימים ימי קדם מנקה מאור הקדום כי אור יום וזה וילך ארצה בני קדם כי בתשובתו הי'

מעורר המזל ונקה לשבים מימי קדם. וירא והנה באר בשדה הוא חקל תפותין קדישין (וזה בשדה בפתח פי' הידוע הוא שדה אשר ברכו ה' דכתיב למעלה) והנה שם שלשה עדרי לאן כו' פי' הצריכים בנים וכן הצריכים חיי וכן מזוני כו' והאבן גדולה כו' כי הנה שמעתי מרבי הרב המגיד מראוונא ר' בער ז"ל על אין מזל לישראל מי שהחזיק עצמו אין יכול להמשיך ממזל בני חיי ומזוני והיפוך הוא מי שיש לו גאוה וגדול בעיניו. וידוע היצה"ר נקרא אבן וזה והאבן גדולה פי' של גדלות על פי הבאר. ונאספו שמה כל העדרים כו' כי ע"י אחדות מעוררים השלש עשרה מדות ששם המזלין כי אחד גי' י"ג. וכן בשבת כי הוא מעין עוה"ב אין שייך שם פירוד כי כל פירוד הוא מצד עוה"ז. מכ"ש בשעת סעודות כידוע שכתיב או תתענג על ה'. ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם. פי' יכולים [אתם] להמשיך יש מאין ויאמרו מחרן אנחנו פי' הלא יש להם חרון אף. ויאמר הידעתם את לבן בן נחור פי' מי שיכול ללבן עונותיכם להעלות תפלותיכם ומעשיכם להיות לו נחת רוח פי' של ריח ניחוח וזה לשון לבן בן נחור לשון נחירים כמו שאיתא לבעל החוטם אני מתפלל כו' וכן עוד יש לפרש גם כל הפרשה:

[עוד י"ל] וישא יעקב רגליו כו'. דאיתא בזוהר הקדוש על [מה] שדוד ע"ה אמר ארדוף אויבי כו' ואסא אמר רק לרדוף ויהושפט אמר רק שיקלת כו' הוא מפני דוד הי' מפשפש במעשיו מאד מעבירות שאדם דש בעקביו מכ"ש קודם שעשה מלחמה ג"כ לא נתייירא כלל ואסא לא הי' נזהר כ"כ ויהושפט לא הי' נזהר כמו אסא אפי'. ע"כ נתייראו הם. ובזה מובן שאמר שמואל בהא מלתא אנא חלא בר חמרא לגבי אבא שהוא הי' סייר נכסי תרי זמנא ביומא ואנא חד זימנא. והוא תמוה בשביל ענין עוה"ז שלא בטל מתורתו ע"ז נקרא חלא אלא הפירוש לפשפש במעשיו. וכן כל הענין. ומפני שאפשר כתבתי מזה ע"כ קצרתי בזה. והנה יעקב אבינו ע"ה שהלך לחרן מקום בני קדם שהיו בקיאים בשמות הטומאה כמו לבן וכן איתא בזוהר וכן במדרש שאמר אאע"ה הלואי לא יהי' לו חלק באותה ארץ שהיו ריקים ופוחזים. ע"כ דקדק יותר ופשפש במעשיו בעבירות שאדם דש בעקב זה לשון רגילות וזה וישא יעקב רגליו וילך כו':

וי"ל עוד דהנה איתא שנדר יעקב אבינו הנדר על בניו בגלות לשוב לשלום. וקאמר שפעל בנדרו ובקשתו דהנה כמה פעמים נזכר עקבות משיחא ובזוהר עד דמטו רגלין ברגלין שיעלו ניצוצות מאדם בליעל להקדושה גם מהרגלין וזה בסוף וזה לשון עקבות וזה וישא יעקב רגליו:

[עוד י"ל] וישא יעקב רגליו כו' דהנה עיק' פעולת יעקב בשביל בני ישראל וכדאיתא בזוהר דכל הברכות הניח וסילק אותם עד סוף הגלות כידוע והנה עקבות משיחא נקרא סוף הגלות וזה וישא יעקב רגליו וילך למדריגה זו ארצה פי' לארץ בני קדם החסדים של א"ק כי נקרא בנים כי עולם חסד יבנה:

ויאמר יעקב אעבדך שבע שנים. פי' לתקן המדות שהם שבע כידוע ושרשם בפסוק לך ה' הגדולה כו'. ברחל בתך הקטנה כו' כי הצדיק מתקן מדותיו שישיג היראה הראוי. והנה כשגמר עבודתיו וסבר להשיג היראה התמידה והנה היא לאה השיג שהוא אינו כראוי השיג שפלותו ואחר שהשיג ענוה כראוי השיג היראה כראוי וזה אימא אוזיפת לברתא מנהא כי היראה העיקרת מלבשת בעניני ענוה כי אינה עיקרית אם ע"י היראה מבייש בני אדם ואינו מכבד לאדם שאינו צדיק וכן נמי רחל מסרה סימני' ללאה כי הענוה אם אינו מתנהג ביראתו ית' אינה ענוה כי אם בשביל גאוה להחזיק אותו לעניו. וזה ויקרא שם המקום ההוא בית אל הוא היראה על רצונו להשיג היראה כראוי וע"כ ויאהב את רחל ששרשה היראה כנ"ל כי השם [של האדם] הבורא ב"ה מזמין בפי האב כדאיתא בזוהר. ואולם לוז שם העיר לשון התמוררות כן ראיתי כתוב מהרב המגיד הנ"ל לראשונה כי לוז מרומז על מקום קשר של ד' ע"כ העצם הוא קשה מאוד וממנו התחי' כמו הוה קבל וקים וזה לשון קשר של דלת לשון דל עני ושפל והיפוך מגאוה שאיתא המתגאה אין עפרו ננער. ובית פירושו היראה כדאיתא חבל על דלית לי' דרתא היא היראה בית והיכל גי' אדני שם שורש יראה מאדון הכל כמו ואם אדונים אני איה מוראי. וזה לוז כו' לראשונה פי' הראשונה היא ענוה:

ויזכור אלקים את רחל כו'. במדרש זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל. חסדו זה אברהם חסד לאברהם ואמונתו זה יעקב ע"ש תתן אמת ליעקב לבית ישראל סבא היא רחל כו'. וצריך ביאור מה בעי בזה אך צרה בשרה אמנו כתיב וה' פקד וכאן זכירה זה מתרץ ברמז דהנה שורש יצחק אבינו ע"ה הוא לעבוד את הקב"ה בפחד הנה טבע הפחד להחביא עצמו מפני פחדו יתברך (וכן כתיב ובאו במערות צירים כו' מפני פחד ה' כו') והנה מדריגת יוסף צדיק הי' להשפיע כמו שכתיב ויוסף כו' הוא המשביר כו' וכן בנו יהושע הנחיל את הארץ לאבותינו וכן משיח בן אפרים לקבץ את ישראל לא"י כי נראה שלא יהרג כי הי' מקיום בר' שמשון אוסטרפאלי' זה (ולא תקים פעמים צרה) (ע"כ נקרא יוסף להוסיף) ע"כ כתיב זכירה והוא משורש אאע"ה ויעקב אבינו ע"ה כי חסד ורחמים הוא השפעה ע"כ גמר הפסוק ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו בימי משיח בן יוסף בפרט שאמרו רז"ל שהוא יוסף בעצמו. ע"כ אמר אסף על קיבוץ גליות וכן אסף את חרפתי היפך הערלה שנקראת חרפה ואמרה יוסף ה' לי בן אחר על משיח בן דוד שיבא במהרה בימינו ברחמיו וחסדו:

מה שכתיב אחר הפסוק על נחשתי ויאמר אתה ידעת כו'. לכאורה דברים מוסר הי' לומר ומתי אעשה גם אנכי לביתי. נראה כדאיתא ברב קטינא שאמרו רז"ל (ברכות דף נ"ט עמוד א') ולא הי' גועה גועה כו'. כ"א שלא ימשכו אבתרי' כן גם כאן לא הסכים עם לבן שלא יאמר יש ממש בנחשים שלו ע"כ אמר לו אתה ידעת בחוש כי מעט כו' ויפרוץ לרוב ודאי הוא שויברך ה' אותך לרגלי ולא מהניחוש אתה יודע כנ"ל ברב קטינא:

ויקח לו יעקב כו' י"ל לפי פי' הזוהר על סוד תפילין וזה מקל הוא התפשטות. לבנה הוא בינה שמשם התשובה שמלבין עוונות. לוז הוא חכמה שורש התורה שנקרא מים כי נובלות חכמה שלמעלה תורה. ולח הוא שורש המים. ולוז הוא קשר של דלת ענוה ע"כ יש לעצם הזה קיום כמו הוה קבל וקים. וערמון. הוא דעת ערמומיות. ויפצל בהן פצלות לבנות בהמוחין הללו להתפשט מהם גם חסד וזה ויפצל בהן פצלות לבנות. מחשוף הלבן אשר על המקלות להתגלות הלבן החסד לפני בני עוה"ז שמסתכלים אם טוב לעובדי השם והגם שעיקר הוא לעוה"ב השי"ת אשר ימינו פשוטה לקבל שבים נותן גם עוה"ז לצדיקים לקרב את העולם אליו ע"י זה ומתוך שלא לשמה תבא לשמה. והיה בכל עת יחם כו' ישים את המקלות ברהטים (הוא המוח) וי"ל במקום שמצוה לרוץ דהיינו לתפלה ולתורה וזה בשקתות המים במקום שאומרים תורה להעולם. ליחמנה פי' את הצאן כמקלו' המוחין הנ"ל. ובהעטיף הם אשר מלוכלכי' בתאוו' לא ישים והי' העטופים ללבן להמשיך עניהם הרהורי תשבה ללבן עונותיהם. והקשורים פי' בה'. ליעקב:

בפסוק הייתי ביום אכלנו חורב כו'. דהנה הצדיק צריך תמיד לבקש רחמים על ישראל וגם על כל העולם הנוגע לקיום כי הוא לרצון הבורא ב"ה והנה לקיום העולם טוב להיות האויר כראוי לפי הזמן דהיינו בקיץ חם ובחורף כפור וקרח כידוע והנה אם אדם פועל בעבודתו או בתפלתו בא גם אורו ית' ונעימותו וכמו שאמר יחזקאל הנביא נמצאו כו' ואוכלם וכן איתא בספר חסידים שבא לאדם שמחה בלבו אם נתקבל [תפלתו] וכן פרשנו מכלכל חיים בחסד פי' בחסד שאתה משפיע אתה מכלכל חיים ג"כ כי בא אורו ית' ע"י רצונו ית' שבא לעולם וזה הייתי ביום הוא קיץ שרוב המעת לעת הוא יום אכלני פי' בא לי אכילה הוא נעימותו ית' וכמו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו וזה אכלני חורב שהמשכתי לעולם. וקרח בלילה פי' בחורף שהעיקר והרוב שבמעל"ע היא לילה בא לי מתיקותו ית' ע"י שהמשכתי קרח להיות בריאות הגוף לעולם ואו ותדד שנתי מעיני כי בחורף לא איברי לילה אלא לגירסא: